

BAK KLÁRA

Az agrárszövetkezetek speciális szabályairól nemzetközi kitekintéssel

Bevezetés

A munka két okból koncentrálna az agrárszövetkezetek jelentőségének történeti viszonylatú, de összehasonlító módszerrel történő összefoglaló bemutatására, majd a hatályos magyar agrárszövetkezeti szabályozás elemző feldolgozására.

Egyrészt általában vett nemzetközi viszonylatú jelenségként tapasztalható az, hogy a vidéki, de elsősorban a gazdálkodó vidéki lakosság számára a mezőgazdaság területén, a jogszabályi alapokon nyugvó szervezeti keretek közül jellemzően a szövetkezet képes leginkább szerteágazóan kimagasló eredményeket felmutatni.

Az elemzés másik okaként pedig az szolgál, hogy az agrárszövetkezetek gazdasági jelentőségére figyelemmel az agrárszövetkezeti típus speciális szabályait a jogalkotó a „Polgári Törvénykönyvről” szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével egyidejűleg beemelte „A szövetkezetekről” szóló módosított 2006. évi X. törvénybe.¹ Arról van szó tehát, hogy Magyarországon, törvényi szinten, az agrárszövetkezetekre vonatkozóan 2014. március 15-től önálló szabályok is érvényesülnek, figyelemmel ennek a szövetkezeti típusnak a sajátosságaira.

Az agrárszövetkezetek fejlődéséről, jelenkori szerepéről

A szövetkezetek fejlődéstörténetével foglalkozó munkák² rámutatnak arra, hogy a szövetkezésnek az agráriumban nagy hagyománya van nemzetközi térségeket tekintve, de magyar viszonylatban is.

¹ Módosította a 2013. évi CCLII. törvény 181. § (1) bekezdés.

² A fejlődéstörténeti elemzések köréből kiemeljük CZETTLER Jenő – IHRIG Károly: *Szövetkezeti Ismeretek*. Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1926.; LACZÓ Ferenc: Szövetkezeti típusok és formák a piacgazdaságokban, *Szövetkezés* XVI. évf., 2 (1995) 9-31.; RÉTI Mária: *Szövetkezeti jog*. Egyetemi jegyzet, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010.; BAK Klára – RÉTI Mária: Die Rolle der Genossenschaften in der Sozial- und Beschäftigungspolitik, die Tendenz der internationalen und der ungarischen genossenschaftlichen Rechtsgebung: A szövetkezetek szociál/foglalkoztatáspolitikában betöltött szerepéről, a nemzetközi és a magyar szövetkezeti jogalkotás irányairól, *CEDR Agrár- és Környezetjog*, 15 (2013) 5-38. A munka elektronikusan elérhető: http://epa.oszk.hu/01000/01040/00017/pdf/EPA01040_agrar_es_kornyeztjog_2013_15.pdf (2014. 07. 30.); Johnston BIRCHALL: *The international co-operative movement*. Manchester University Press, Manchester – New York, 1997.

A téma szempontjából egyik kiemelkedő munka, Czettler Professzor „Szövetkezeti Ismeretek” című elemzése is megállapítja, hogy a kezdetekben a szövetkezés először az állattenyésztéshez, konkrétan az állatgondozás, illetve a legeltetés szervezettebb módon történő megvalósításához kötődött. Később, a növénytermesztés, azaz a földművelés elterjedésével ez a tevékenység is racionális alapokon nyugvó szervezettséget igényelt, mely elsőként a települő szövetkezetek keretében valósult meg. Nemzetközi viszonylatot, különösen Németországot tekintve, a XIX. századra az említett települő szövetkezetek szolgálták a gazdálkodó réteg számára összefogott keretként. Ezeknek a szövetkezeteknek a jelentősége egyrészt abban állapítható meg, hogy biztosították a gazdáknak a gazdálkodáshoz szükséges alapvető körülményeket, így felszerelést, gépeket, vetőmagot. Érdeme volt továbbá a szövetkezetek e típusának az is, hogy az összefogáson alapuló gazdálkodás hatékony, átlátható működéséhez elengedhetetlen koordináló, illetve adminisztratív tevékenységet is elláttak.³ Fontos azonban megemlíteni e körben, hogy létrejöttek olyan települő szövetkezetek is, melyek kifejezetten a mezőgazdasági munkások elhelyezéséről gondoskodtak.⁴ Mindezekon túlmenően a települő szövetkezetek a gazdák képzésére, a gazdák számára történő jogi, illetve egyéb szakmai tanácsadásra is jelentős hangsúlyt fektettek. A települő szövetkezetek működésével kapcsolatosan kiemeljük azt a Czettler Jenő Professzor által hangsúlyozott ismérvet is, hogy a szövetkezeti központok ezeknek a szövetkezeteknek az eredményes működéséhez nagymértékben hozzájárultak. A központok létrehozatala mellett Németországban egyik jellemző irányvonalként érvényesült az is, hogy az állam, a község, valamint a járás hozzájárult meghatározott vagyonnal a működéshez.⁵

A magyar agráriumban a XIX. század végén, XX. század elején – eltérően a német tendenciától – a szövetkezetek típusai közül a magyarországi tőkehiány következtében a földbérli szövetkezetek terjedtek el. Magyarországon ennek az agrárszövetkezeti típusnak az volt a fő jellemvonása, hogy a nincstelen, illetve csekély vagyonnal rendelkező földmunkásokat tömörítette akként, miszerint a földművesek közösen béreltek egy nagyobb földterületet, melynek művelését vagy felosztották egymás között vagy együtt végezték. Megjegyezzük, hogy a földbérli szövetkezeti típus Magyarországon kívül jellemzően az olasz területeken, Angliában, illetőleg Franciaországban terjedt el. Czettler Professzor elemzése utal arra is – a fentiekon túlmenően – hogy a magyar földbérli szövetkezetek a francia és a román földbérli szövetkezeti mintát követték.⁶

Megállapíthatjuk összefoglalóan, hogy a települő és földbérli szövetkezetek az agrárgazdálkodás egyik meghatározó pillérévé váltak.

A kezdeti szövetkezeti rendszerek megjelenésekor, az agráriumban tevékenykedő szövetkezetek másik pillérét képezték azok a szövetkezetek, melyek mondhatni spontán módon alakultak ki, s gazdasági hasznosságukat megelőzte egyéb, a vidéki népességet segítő funkciójuk. Ilyenek voltak az erdősíto szövetkezetek, kifejezetten a természetföldrajzi viszonyokból való következmények, mint például a sziklaomlások megelőzésére és kompenzálására. Utalnunk szükséges ebben a körben arra is, hogy az erdősíto szövetkezetek jelentősége jelenleg is figyelemre méltó, mégpedig kiemelkedő gazdasági eredményeikre is figye-

³ Ilyen koordináló tevékenység volt például, hogy a települő szövetkezet adta a jogot a gazdáknak a közös legelő, erdő használatára. Adminisztratív tevékenységük körében például nyilvántartották az eladó birtokokat. Lásd erről: CZETTLER – IHRIG, 1926. 84.

⁴ Uo. 84.

⁵ Uo. 84.

⁶ Uo. 84.

lemmel. Az európai térségben tevékenykedő szövetkezetekre vonatkozó aktuális számszaki adatokat áttekintve az eredményesség szempontjából külön is ki kell emelni azt a Finnországban működő erdőszövetkezetet, mely Európa egyik legnagyobb termelőszövetkezetének tekinthető.⁷

Az agrárszövetkezetek fejlődéstörténeti elemzése körében harmadik pilléreként Czettler Professzor azokat a mezőgazdasági szövetkezeteket emeli ki, melyek célja az alapanyagok, a műveléshez szükséges eszközök, anyagok tagjaik számára történő biztosítása, illetve az agrárgazdálkodás és a holdudvarába tartozó feladatok tekintetében a tagok megsegítése volt. Ilyennek minősültek többek között a beszerző, gép-, a tej-, az értékesítő szövetkezetek, melyek ma is jelentős szerepet töltenek be az egyes államok mezőgazdaságában világviszonylatban. Ezek a szövetkezetek a tagjaik számára mind a gazdaságszervezés oldaláról, mind egyéni képzésük tekintetében jelentőséggel bírtak.⁸ Példaként említjük, hogy tulajdonképpen a beszerző-értékesítő szövetkezetek továbbfejlesztett változataként jelent meg a XX. század elején, a kimagasló eredményeket elérő magyar Hangya szövetkezeti rendszer is.⁹ További példaként emeljük ki e körben, az Afrikában a XX. század közepén létrejövő számtalan agrárszövetkezetet, melyeknek a száma folyamatosan nő, s jelenleg az afrikai népesség foglalkoztatása egyik alapvető bázisának tekinthető.¹⁰

Visszatérve az elemzett korszak szövetkezeti típusaihoz, ki kell emelnünk még azt, hogy a mezőgazdasági hitelszövetkezetek a mezőgazdasági tevékenység hitelezésében játszottak és játszanak jelenleg is kiemelkedő, kulcsfontosságú szerepet. A mezőgazdasági hitelszövetkezetek tevékenysége az elemzésekből megállapíthatóan mindenkor szorosan összefonódik az agrárszövetkezetek működésével.

Egy nagy idővívű kitekintést téve témánk kapcsán, számba véve a jelenkori szövetkezeti szféra alakulását is, lényegre törően az állapítható meg, hogy a társadalmi-gazdasági változásokhoz igazodva az idők folyamán egyes agrárszövetkezeti altípusok tevékenységének jelentősége csekélyebb lett, mint például a földbérleti szövetkezeteké, közben pedig a jelenkor gazdasági, társadalmi igényeihez igazodva új agrárszövetkezeti altípusok is megjelentek, mint például az agrármarketing szövetkezet. Elvitathatatlan ténynek minősül azonban, hogy az agrárszövetkezetek az európai gazdaságok mezőgazdaságában folyamatosan, a XX. században végig erős, hatékony szervezeti keretnek bizonyultak, kiemelkedő eredményeket felmutatva.

⁷ A finn Metsäliitto erdőszövetkezetet (forest-owner cooperative) éves forgalma 2010-ben 5,4 milliárd euró volt. az adatra lásd: <http://www.slideshare.net/pellervo/cooperation-in-finland-2012-14261413> (2014. 07. 30.)

⁸ Az említett egyes mezőgazdasági szövetkezeti típusokra lásd a részletes feldolgozást CZETTLER – IHRIG, 1926. 86.

⁹ A „Hangya” Termelő-Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet, a Magyar Gazdaszövetség Szövetkezeti Központja 1898. január 23-án jött létre. A Hangya szövetkezeti rendszer a Hangya Központból, valamint az annak kötelékébe tartozó helyi szintű szövetkezetekből állt. A Hangya Szövetkezeti Központ, valamint a kötelékébe tartozó szövetkezetek szabályozása kétlépcsős volt. Alapításuk, működésük tekintetében a 1875. évi XXXVII. törvény-cikkben rögzített „Kereskedelmi Törvény” szabályozásának hatálya alá tartoztak, a részletszabályokat pedig a Hangya Központ alapszabálya, valamint a kötelékébe tartozó szövetkezetek számára kidolgozott alapszabályminta tartalmazta. A Hangya szövetkezeti rendszer a II. világháború előtt már több mint 2000 tagszövetkezettel, 700.000 taggal, 30 konzervgyárral, 20 ipari üzemmel, és 400-nál több bolttal rendelkezett. Lásd a Hangya modell fejlődéstörténetére, valamint az általa elért eredményekre: *A „Hangya” Termelő-Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet, a Magyar Gazdaszövetség Szövetkezeti Központja Első 25 éve.* A „Hangya” saját kiadása, nyomtatott a Hangya Házinyomdában, Budapest, 1923., valamint <http://www.hangyaszo.hu/hangya> (2014. 07. 30.)

¹⁰ Az 1950-es évek végén Tanganyikában 617 szövetkezet 325.000 taggal, Ugandában 1598 szövetkezet 188.000 taggal működött. Kenyában, ebben az időben, az 576 szövetkezet tagjainak száma 158.000 volt, Nigériában 3115 szövetkezet 154.000 tagot tömörített. Az adatokra lásd BIRCHALL, 1997. 134.

A jelenkori adatokat tekintve az agrárszövetkezeti rendszert vizsgálva három viszonylatra érdemes koncentrálnunk, az Európai térségre, a világviszonylatban elért eredményekre, valamint az Európán túli területekre. A 2012-es adatok alapján az látható, hogy Európában az agrárszövetkezetek piaci részesedése hozzávetőlegesen 60% az agrártermékek feldolgozása és marketingje tekintetében, 50% pedig a beszerzés tekintetében.¹¹ Franciaországban a gazdák 75%-a legalább egy szövetkezetnek a tagja.¹² Világviszonylatban a 300 legnagyobb szövetkezet közül 30% a mezőgazdaság szektorában tevékenykedik.¹³ Európán túl Brazíliában a mezőgazdasági GDP 37%-át szövetkezetek termelik, Egyiptomban 4 millió gazda szövetkezeti szervezeti keretben jut jövedelemhez, Etiópiában ez a szám 900.000, Indiában 16,5 millió liter tejet gyűjtenek be naponta 12 millió gazdától a tejszövetkezetekben.¹⁴

Az agrárszövetkezetek általános sajátosságairól

Az agrárszövetkezetek eredményes működése, melyet a fenti kimagasló gazdasági eredmények is igazolnak, álláspontunk szerint a kezdetektől napjainkig arra vezethető vissza, hogy a szövetkezet más társas vállalkozásoktól eltérően többes célkitűzéssel, sajátos jogi természettel, speciális működési sajátosságokkal rendelkezik. Ahogy ugyanis valamennyi szövetkezetnek általánosságban véve, az agrárszövetkezetnek is összetett a célja, a tagjai számára társadalmi és gazdasági természetű előmenetel egyidejű biztosítása. Ezt a kettős célkitűzést tükrözik azok a sajátos működési elvek, melyeket elsőként a Rochdale-i szövetkezet alapszabálya¹⁵ tartalmazott. A Rochdale-i hagyományokra alapítva jelenleg a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége¹⁶ által 1995. szeptember 22-én Manchesterben¹⁷ kibocsátott nem-

¹¹ Agricultural and food cooperatives represent a significant portion of the global cooperative sector in developed and developing countries; 30 percent of the 300 largest cooperatives are found in the agriculture sector. These can assume a variety of forms, from small, grassroots associations to unions, federations and chambers of agriculture. Worldwide, cooperatives have more than 1 billion members, a large proportion of which are in the agriculture sector. In Brazil, 37 percent of agricultural GDP is produced through cooperatives; in Egypt, 4 million farmers earn their income through cooperative membership; in Ethiopia the equivalent figure is 900 000; and in India, 16.5 million litres of milk are collected every day from 12 million farmers in dairy cooperatives. In Europe, agricultural cooperatives have an overall market share of about 60 percent of the processing and marketing of agricultural commodities and about 50 percent of the supply of inputs., <http://www.fao.org/partnerships/cooperatives/en/>, (2014. 07. 30.)

¹² http://agriculture.gouv.fr/IMG/pdf/Analyse36_Agricultural_cooperatives_cle4e4cfd.pdf (2014. 07. 30.)

¹³ Lásd A „Hangya” Termelő-Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet, a Magyar Gazdaszövetség Szövetkezeti Központja Első 25 éve, 1923.

¹⁴ <http://www.amul.com/m/about-us> (2014. 07. 30.)

¹⁵ A Rochdale szövetkezetet a szövetkezeti szakirodalom az első modern értelemben vett szövetkezetnek minősíti. A Rochdale –i szövetkezet, mely egy fogyasztási szövetkezet volt, 1844-ben alapult. Alapszabályában később világviszonylatban mintáértékűvé vált és alkalmazott sajátos rendező elvek kerültek rögzítésre. Az alapszabály elemzésére lásd KUNCZ Ödön: *A Rochdale-i elvek és a szövetkezet jogi fogalmának körülírása*. Küzdelem a gazdasági jogért, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941. 414-420.; A Rochdale-i szövetkezet jelentőségére lásd RÉTI Mária: *Über die wirtschaftlichen, gesellschaftlichen, und ideologischen Fundamente der ungarischen und einigen internationalen Genossenschaftsregelungen, über die Merkmale und die Bewertung dieser Regelungen*. Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae – Sectio Juridica. Tomus LI, 2010. 281-308.; George Jacob HOLYOAKE: *The History of Co-Operation*. Copyright Bibliolife, London, T. Fisher Unwin, 1, Adelphi Terrace, MCMVI, 277-335.; RÉTI Mária: *Szövetkezeti jog*, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Szövetkezeti Jogi és Földjogi Tanszék, Budapest, 1999.; BAK Klára: A nemzetközi szövetkezeti alapelvek és a szövetkezet fogalmának összefüggései a szabályozásban. *Szövetkezés* XXXIII. évf., 1-2 (2013) 34-61.

¹⁶ A Szövetkezetek Nemzetközi Szövetségének eredeti, angol elnevezése: International Co-operative Alliance (ICA). A nemzetközi szervezet jelenleg hozzávetőlegesen 1 milliárd tag számára látja el a fentebb megjelölt széleskörű tevékenységét. A szervezet tevékenysége, eredményei, illetve a szervezetre vonatkozó adatok tekintetében lásd az SZNSZ honlapját: <http://ica.coop/> (2014. 07. 30.)

zetközi szövetkezeti alapelvek a meghatározóak világviszonylatban, a szövetkezeti rendszerek szabályozása, illetve működése területén. A nemzetközi szövetkezeti alapelvek lényegében globálisan áthatják a szövetkezeti szabályozásokat, s a közösségi jog szövetkezeti szabályozását is.¹⁸ Figyelemmel a nemzetközi szövetkezeti alapelvek jelentőségére, indokolt azok legalább felsorolásszintű ismertetése: „Önkéntes és nyitott tagság” elve, „Demokratikus tagi ellenőrzés” elve, „Tagok gazdasági részvételének” elve, „Oktatás, képzés, tájékoztatás” elve, „Szövetkezetek közötti együttműködés” elve, „Közösségi felelősség” elve.

Az agrárszövetkezet gazdasági és társadalmi szempontú előnyeiről

1. Az agrárszövetkezet egyaránt társadalmi és gazdasági előnyéről

Az agrárszövetkezeteknek a tagok irányába jelentkező, a nemzetközi szövetkezeti alapelvek elfogadásából következő konkrét gazdasági, illetve társadalmi szempontú előnyeit áttekintve az alábbi megállapítások rögzíthetők.

Az agrárszövetkezetnek, mint speciális szövetkezeti típusnak társadalmi és gazdasági szempontból is egyaránt hasznos sajátossága az, hogy a fenti sajátos működési elvek érvényre juttatása következtében képes az egyedül boldogulni képtelen vidéken élő népesség helyi szinten történő tömörítésére, mégpedig a tagjai számára foglalkoztatás nyújtásával vagy gazdálkodó tevékenységük szolgáltatások útján való megsegítésével. A szövetkezetnek ezt az utóbbi sajátosságát nevezzük üzem-kiegészítésnek. Az üzem-kiegészítés jelentéstartalma azonban nem pusztán a tagok irányába történő szolgáltatásnyújtásként értelmezhető. Azt is magában foglalja, hogy a szövetkezet és a tag üzleti viszonyában a nyereszkesedés nem értelmezhető, a szövetkezet a tag irányába altruistív módon működik, s a tagok kárára üzleteket nem köt.¹⁹

2. Az agrárszövetkezet kifejezetten gazdasági természetű előnyeiről

A szövetkezet és a tag, valamint a tagok egymás közötti együttműködéséből, kölcsönös összefogásából következik az a gazdasági természetű előny, hogy a tagi gazdaságok élvezhetik a szövetkezet piaci méretéből, a szövetkezet piaci kapcsolatrendszeréből származó előnyöket. Ez az előny többek között konkrétan abban nyilvánul meg, hogy a tag a szövetkezetten keresztül kedvezőbb alkupozícióban jelenik meg a piacon, mint önállóan.

A méretgazdaságosságból származó további konkrét előnye a szövetkezésnek az agráriumban az is, hogy a szövetkezet a tagi gazdaságokétól költséghatékonyabb módon képes működni. Így például a szövetkezetnek a nagy tételben történő vetőmagvásárlása, a terme-

¹⁷ A Manchesteri Állásfoglalást lásd eredeti, angol nyelven: <http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles> (2014. 07.30.) A hatályos nemzetközi szövetkezeti alapelvek elemzésére lásd RÉTI Mária: A nemzetközi szövetkezeti elvek a főbb vagyoni jogi kategóriák tükrében. *Szövetkezés* XXIII. évf., 1-2 (2002); BOBOS Pál: *Magyar szövetkezeti jogtan.* Egyetemi jegyzet, SZTE ÁJK – JATEPress, Szeged, 2011. 23-29.

¹⁸ A közösségi jog az Európai Szövetkezet jogintézményét az „Az Európai Szövetkezet Statútumáról (SCE)” szóló 1435/2003 EK Tanácsi Rendelettel hozta létre. A Rendelet interneten elérhető: http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/HU/ALL/;ELX_SESSIONID=Zy2TT47DcyvFIS3cjyhtQ7bQ2fntB6Q11Lk4yMnHIQD3GdhQ6v1399342488?uri=CELEX:32003R1435 (2014. 07. 30.) A Rendelet elemzésére lásd többek között RÉTI Mária: Az Európai Szövetkezet (SCE) Statútumáról szóló tanácsi rendeletben foglalt vagyoni jogi előírásokról, figyelemmel a „szövetkezetekről” szóló 2006. évi X. törvényre. *Európai Jog* 2 (2007) 27-42.; PRUGBERGER Tamás: Az európai szövetkezetekről szóló rendelet a magyar szabályozás és a nyugat-európai szövetkezeti jogi szabályozás tükrében. *Jogtudományi Közlemény* 11 (2003) 460-470.; NAGY Krisztina: *Az európai szövetkezetekre vonatkozó szabályozás bemutatása, különös tekintettel a tagsági jogviszony tartalmára és módoszataira.* In: Fazekas Mariann (szerk.): *Jogi tanulmányok* I. kötet, ELTE Állam és Jogtudományi Kar, Budapest, 2012. 107-119.

¹⁹ A szövetkezeti üzem-kiegészítésre lásd részletesen NAGY Ferencz: *A szövetkezetek alapelvei*. Akadémiai Széki-foglaló Értekezés, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1906., különösen 15-16. Vö. RÉTI, 2010. 25-34.

léséhez szükséges egyéb anyagok vásárlása kedvezményesebb áron történik, mintha a tagok önállóan lépnének fel a piacon. Költséghatékonyabb működést biztosít a szövetkezet számára az is, hogy nincsen szüksége közvetítőre piaci tevékenysége során, hiszen a tagok, akik tulajdonosok és a szövetkezet „felhasználói” is egyaránt, elvégzik a hagyományos közvetítói feladatokat.²⁰

Végül, de nem utolsó sorban gazdasági természetű komplex előnye általában véve a szövetkezetnek, így az agrárium területén működő szövetkezetnek is az, hogy képes a piaci árak szabályozására. E körben utalunk arra, hogy a fentebb említett, mintaértékű Hangya szövetkezeti modell létrejöttének egyik oka a vidéki térségek piaci árának szabályozása volt.²¹

3. Az agrárszövetkezet társadalmat érintő előnyeiről

A társadalmat érintően az agrárszövetkezetek számos kedvező eredményt nyújtanak szerteágazó módon. Jelentős szerepet töltenek be a vidéki lakosság foglalkoztatásában, biztosítva ezzel az említettek helyben maradását. Az egyén számára továbbá szervezett keretben jelentenek, az egyén társadalmi elszigeteltségének csökkentését hatékonyan előmozdítják. A szervezettségéből adódóan lehetőséget képesek nyújtani a tagoknak képzéseken történő részvételre, ismereteik, szakismereteik bővítésére is.

Lényeges össztársadalmi előnye az agrárszövetkezeteknek az is, hogy környezetvédelmi, tájvédelmi, egészségbiztonsági szempontból is hatékony eszköznek bizonyulnak. A szakirodalmi elemzések egybehangzóak a tekintetben, hogy az agrárszövetkezetek élen járó módon foglalkoznak biogazdálkodással, biotermesztéssel, illetve példaértékűen alkalmaznak környezetkímélő gazdálkodási módszereket.

4. A szövetkezet előnyeit mintaértékűen megjelenítő francia szövetkezeti törvény fogalmi meghatározásáról

A fentiekben vázolt gazdasági és társadalmi előnyök elérésére figyelemmel az európai jogrendszerek különös figyelmet szentelnek az agrárszövetkezetek szabályozásának. Az európai jogrendszerek közül, mint mintaértékű szabályozást, kiemeljük a francia szövetkezeti jogalkotást, konkrétan az általános francia szövetkezeti törvényt és kifejezetten az agrárszövetkezetekre vonatkozó törvényt is. Az általános szövetkezeti törvény jellemzésének körében a szövetkezet fogalmát, célkitűzéseinek lefektetését tekintjük mintaértékűnek. A francia gazdaság jelentős ágát képező mezőgazdaság egyik legfőbb szervezeti keretének ugyanis a szövetkezet tekinthető, melyre figyelemmel a francia szövetkezeti törvény a szövetkezet fogalmában az agrárszövetkezet fent összefoglalt tipikus ismérveit koncentráltan megjeleníti. Az 1947. szeptember 11-én kibocsátott Hivatalos Közlönyben megjelent szövetkezeti törvény²² értelmében a szövetkezet alapvető céljai a következők: „1. A szövetkezet tagjai közös erőfeszítésével és tagjai javára úgy igyekszik csökkenteni egyes termékek vagy egyes szolgáltatások előállítási árát és adott esetben az eladási árát, hogy saját tevékenységként biztosítja azon vállalkozói és közvetítói tevékenységeket, amelyek költsége egyébként (külső szövetkezeten kívüli vállalkozó vagy közvetítő igénybe vétele esetén) a termékek árát terhelné. 2. A tagjaiknak szállított vagy a tagok által termelt és a fogyasztóknak szállított termékek minőségének javítása. 3. És általánosságban hozzájárulni a tagok és a tagok szükségleteinek kielégítéséhez és a szociális és gazdasági tevékenységük fejlesztéséhez valamit a kép-

²⁰ RÉTI, 2010. 25-34.

²¹ Lásd a *A „Hangya”* ... 23.

²² „Loi n 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération”, interneten elérhető: <http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000684004> (2014. 07. 30.)

zésükhöz. A szövetkezetek tevékenységüket az emberi tevékenységek minden ágában gyakorolják.”

A fogalomban szereplő célkitűzések tisztán rávilágítanak a szövetkezet már említett összetett jellemvonásaira, különösen arra, hogy a szövetkezet a tagok érdekeit szolgálja, gazdasági oldalról és egyéni fejlesztésük, képzésük területén is. Kiemeljük még a francia szövetkezeti törvénynek a fentiekben idézett azon rendelkezését is, amely szerint a szövetkezetek lényegében az emberi tevékenység valamennyi ágában jelentősek és képesek tevékenység folytatására.

Megjegyezzük továbbá, hogy az általános szövetkezeti törvény figyelembe vétele mellett a francia mezőgazdaság és élelmiszeripar súlyára tekintettel a mezőgazdasági szövetkezetekre önálló törvényi szabályozás megalkotására is sor került. „A mezőgazdasági termelősövetkezetekről” szóló, 1972. évi június 17-i törvény tartalmazza erre a szövetkezeti típusra vonatkozó speciális szabályokat.

Az agrárszövetkezetek hatályos magyar szabályozásáról

1. Az agrárgazdasági szövetkezet magyar szabályozási környezetéről

A „Polgári Törvénykönyvről” szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 2014. március 15. napján történt hatálybalépése óta az agrárszövetkezetek tekintetében többlépcsős szabályozás érvényesül. Alkalmazandók az agrárszövetkezetekre a Ptk. Harmadik Könyv „A Jogi személy”, Negyedik rész, „Szövetkezet”-re vonatkozó rendelkezései, konkrétan a 3:325. §-3:367. §, melyek a minden szövetkezetre irányadó általános szabályokat rögzítik. További, az agrárszövetkezetekre is irányadó, de általános szabályozást nyújt „A szövetkezetekről” szóló 2006. évi X. törvény²³ (a továbbiakban: Sztv.) „A Polgári Törvénykönyvhöz kapcsolódó rendelkezések” megjelölésű I. Fejezete is, mely tulajdonképpen a Ptk. szövetkezetre vonatkozó rendelkezéseit egészíti ki minden szövetkezeti típusra kiterjedően. A kifejezetten az agrárszövetkezeteket érintő speciális szabályokat pedig az Sztv. II. fejezetének „Agrárgazdasági szövetkezet” címmel rendelkező 4. pontja tartalmazza. E körben felhívjuk a figyelmet arra, hogy az Sztv. az agrárszövetkezet tekintetében az agrárgazdasági szövetkezet elnevezést alkalmazza.

2. Az agrárgazdasági szövetkezet fogalmi meghatározásáról

Az agrárgazdasági szövetkezet, mint speciális szövetkezeti típus fogalma tekintetében a Ptk. 3:325. § -ában rögzített szövetkezeti fogalom kiindulópontként szolgál.²⁴ A Ptk. szövetkezeti fogalmára építkezve, az abban foglaltaknak megfelelően határozza meg az Sztv. az agrárgazdasági szövetkezet, mint speciális szövetkezet definícióját. Az Sztv. konkrétan az „Agrárgazdasági szövetkezet” elnevezésű 4. pont 22. §-ában rögzíti az agrárgazdasági szövetkezet fogalmát a következők szerint:

²³ Megjegyezzük, hogy „A szövetkezetekről” szóló 2006. évi X. törvény átfogó, teljes mértékű módosulása jelentős szabályozási változásokat hozott. A törvényt módosította az „Egyes törvényeknek az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével összefüggő módosításáról” szóló 2013. évi CCLII. törvény 181.§-a.

²⁴ A Ptk. a szövetkezetet a következőképpen definiálja: „3:325. § [A szövetkezet fogalma és főbb tevékenységei]

(1) A szövetkezet a tagok vagyoni hozzájárulásából álló tőkével alapított, a nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működő, a tagok gazdasági és társadalmi szükségleteinek kielégítésére irányuló tevékenységet végző jogi személy, amelynél a tag kötelezettsége a szövetkezettel szemben vagyoni hozzájárulásának szolgáltatására és az alapszabályban meghatározott személyes közreműködésre terjed ki. A szövetkezet kötelezettségeiért a tag nem köteles helytállni. Érdemes megjegyezni, hogy a magyar Ptk. fogalom illeszkedik a közösségi jog keretei között a szövetkezeti jogalkotásban megalkotott fogalomhoz.

(2) A szövetkezet tevékenysége értékesítésre, beszerzésre, termelésre és szolgáltatásra irányulhat.”

„22. § (1) Az agrárgazdasági szövetkezet a mező- vagy erdőgazdasági, valamint élelmiszeripari ágazatban fő- és kiegészítő tevékenységet folytató szövetkezet, amely fő tevékenységként

a) tagjai tevékenységét előmozdító jelleggel tagjai számára - azok elsődleges agrárgazdasági termeléséhez, termékeinek piacra juttatásához – szolgáltatásokat nyújt, vagy tevékenységet folytat, amelynek során

aa) a termeléshez szükséges anyagok és eszközök közös beszerzését, a termés közös értékesítését szervezi;

ab) a termés tárolását, feldolgozását végzi;

ac) a termeléshez, illetve a feldolgozáshoz kapcsolódó gépi szolgáltatásokat nyújt;

b) termelő jelleggel tagjai vagy mások mező- vagy erdőgazdasági földjét hasznosítva agrárgazdasági termelést folytat.”

Az idézett fogalom a következő kihangsúlyozandó ismérvekkel rendelkezik. Álláspontunk szerint a törvényi definíció értékes elméleti szempontból, de fontos a joggyakorlat számára is, mert nemcsak a mezőgazdaságban tevékenykedő szövetkezetek, hanem az erdőgazdaságban és egy, a mezőgazdasággal szoros összefüggésben álló önálló ágazatban, az élelmiszeriparban működő szövetkezeteket együttesen foglalja magában. Lényegében arról van szó, hogy a magyar szövetkezeti törvény agrárgazdasági szövetkezetekre rögzített fogalma a magyar agrárium egészére koncentrálni került megalkotásra.

Az Sztv. agrárgazdasági szövetkezeti fogalma követi az európai szövetkezeti szabályozás hagyományait, különösen azért, mert nyilvánvalóvá teszi, hogy ez a szövetkezeti típus is elsősorban a tag érdekeit szolgálja. Ezzel kapcsolatosan fontos azt a további jellemvonását is hangsúlyozni az említett fogalomnak, hogy a jogalkotó az agrárgazdasági szövetkezet egyik meghatározó ismérveként az agrárszövetkezetnek a tag érdekében szokásosan végzett tevékenységeit jeleníti meg felsorolás jelleggel.

Az agrárgazdasági szövetkezet által kifejtett főtevékenységek a definíció szerint két nagy csoportba sorolhatóak. Egyik ilyen főtevékenységnek minősül a tagok számára bizonyos szolgáltatás nyújtása, tevékenység végzése, mely tulajdonképpen a tag gazdaságát segíti meg, a másik főtevékenység pedig a termelésben jelölhető meg.

Az első esetben, amikor az agrárgazdasági szövetkezet a tagja számára az agrárgazdálkodáshoz köthetően nyújt valamilyen típusú szolgáltatást, illetve folytat bizonyos résztevékenységet – így például alapanyagot beszerz, terméket feldolgoz vagy tárol – az agrárszövetkezetnek az üzemkiegészítő szerepe domborodik ki. Kifejezett célja e körben a szövetkezetnek az, hogy a tag által önállóan nem, vagy csupán nehézségekkel folytatható tevékenységeket elvégezze, illetve a tag gazdálkodásában kiegészítő jelleggel részt vegyen előmozdítva annak hatékonyságát. Ezt erősíti az Sztv. 22. § (4) bekezdése is, mely szerint ez az agrárszövetkezeti altípus „a tagjával kötött szerződéses jogviszonyban nem törekedhet nyereség elérésére.”

Ennek az agrárszövetkezeti altípusnak eredendően gazdálkodással foglalkozó személyek a tagjai, akiket a szövetkezet érdekeik mentén részlegesen integrál. Elsődleges célja a kis tőkével rendelkező gazdák számára a mezőgazdaságban történő vállalkozás eredményesebb biztosítása. Figyelemmel a fentiekre, ennek az agrárszövetkezeti altípusnak a jelentősége a vidéki gazdálkodó réteg helyi szinten történő megtartásában, valamint az agrárgazdálkodás vertikális integrálásában emelhető ki.

A második altípust a termelő tevékenységet folytató agrárgazdasági szövetkezet képezi, mely az agrártermelést maga végzi tagjai vagy mások mező- vagy erdőgazdasági földjét

hasznosítva. Ez az altípus a vidéki össznépeség, nem csupán a gazdálkodással foglalkozó réteg megtartásában képes hatékony segítséggel szolgálni, ugyanis bizonyos földművelő munkák szakmai hozzáértés és képzettség nélkül is elvégezhetőek. Ebben az esetben a tagot a szövetkezet nem csupán részlegesen integrálja, a tag tevékenysége összemosódik a szövetkezet tevékenységével.

3. Az agrárgazdasági szövetkezetekre vonatkozó speciális szabályokról

Az agrárgazdasági szövetkezetekre vonatkozó speciális szabályok körében az általános szövetkezeti fogalomra és értelemszerűen az agrárgazdasági szövetkezetekre vonatkozó fogalomra alapozva két szabályozási alterületet kell kiemelni. Speciális szabályokat rögzít ugyanis az Sztv. 4. pontja egy különös jogintézmény, a működési alap, valamint a tag kizárására vonatkozóan.

A működési alap tekintetében az Sztv. 22. § (3) bekezdése konkrétan a következők szerint rendelkezik: „22. § (3) Az agrárgazdasági szövetkezet alapszabályában rendelkezni kell a tevékenységének megkezdését szolgáló működési alap létrehozásáról és a működési alap felhasználásának szabályairól.” A vonatkozó szabály értelmében tehát az agrárgazdasági szövetkezeteknek kötelező alapszabályi szinten egy speciális alapot létrehozni és annak részletszabályait rögzíteni, vélhetőleg azért, hogy az agrárgazdasági szövetkezet számára rendelkezésre álljon egy, a stabilabb működést biztosító vagyontömeg. Nehézséget jelent azonban a jogalkalmazás szempontjából az, hogy a törvény további keretszabályokat nem tartalmaz, így kifejezetten nem határozza meg, a működési alap célját, jogi természetét, felhasználásának jogcímeit.

A tag kizárására vonatkozóan az Sztv. az alábbi speciális szabályokat tartalmazza az agrárgazdasági szövetkezetek tekintetében: „24. § (1) Az agrárgazdasági szövetkezet súlyos érdeksérelmének kell tekinteni, ha a tagnak a kizárása iránti kereset megindítására okot adó tevékenysége vagy mulasztása az Európai Unió vagy a költségvetés által finanszírozott támogatásnak az agrárgazdasági szövetkezet általi igénybevételét hiúsítja meg vagy az igénybevételét veszélyezteti. (2) A bíróság soron kívül határoz a tag tagsági jogainak felfüggesztéséről, ha az agrárgazdasági szövetkezet a kizárást az (1) bekezdés szerinti okból kezdeményezte.”

Álláspontunk szerint a fenti szigorú szabályok helyes jogalkotói felfogás mentén kerültek rögzítésre arra figyelemmel, hogy az Európai Unió által vagy a költségvetésből nyújtott támogatások felhasználása a mezőgazdaságban nem pusztán a vállalkozási tevékenységet folytató szövetkezet, s így a tag érdeke, hanem ösztönző gazdasági érdekek tekinthető.

Javaslatok a magyar jogalkotás számára

Az agrárgazdasági szövetkezetekre vonatkozó speciális szabályok elemzését követően a következő javaslatokat fogalmazzuk meg a jogalkotás számára.

Arra figyelemmel, hogy a termelő típusú agrárgazdasági szövetkezet a vidéki lakosság foglalkoztatásában jelentős szerepet képes játszani, javasoljuk a termelő altípusú agrárgazdasági szövetkezetek szabályozását kiegészíteni azzal, hogy ezekben a szövetkezetekben is lehetőség legyen a szociális szövetkezetek tekintetében²⁵ törvényi szinten rögzített tagi munkavégzésre.

További javaslatként fogalmazzuk meg egy második szintű integrációs, koordinációs feladatok ellátását végző másodlagos szövetkezet speciális szabályainak a kidolgozását, mely

²⁵ Sztv. 18-21. §.

szövetkezet alkalmas lehetne képzési feladatok ellátására. A képzések természetét tekintve leginkább a legújabb mezőgazdasági trendek közvetítésére a tagszövetkezetek felé, biogazdálkodással kapcsolatos képzésekre, a szövetkezet irányításával kapcsolatos képzésekre, az Európai Unió pályázataival kapcsolatos képzésekre, állami támogatásokkal kapcsolatos képzésekre javasoljuk a hangsúlyt fektetni.

További javaslatként, ahogy arra már utaltunk is, a működési alap jogi természetének meghatározásának, illetve felhasználása jogcímeinek törvényi szintű rögzítését megfontolandónak tartjuk. E körben még javasoljuk a működési alap tekintetében a tagok irányába szolgáltatást nyújtó, tevékenységet kifejtő szövetkezetekre vonatkozóan egy meghatározott nagyságú minimumtőke rögzítését.

Összegzés

A munka reményeink szerint rávilágít a fejlődéstörténeti és nemzetközi módszerű összehasonlító elemzésekkel arra, hogy az agrárszövetkezetek jelentősége és szerepe a XXI. században kimagasló, mégpedig gazdasági és társadalmi szempontból egyaránt, továbbá hasznos iránymutatásul szolgál a jogalkalmazás és a jogalkotás számára is.

KLÁRA BAK

Special Rules of Agricultural Cooperatives in Respect International Outlook (Summary)

Agricultural cooperatives which have been a special type of cooperatives in Europe and in other countries beside Europe since 19th century until now, may be considered to be one of the basic constitutional-legal frame of agro and food industry by taking an important part in the agro environment protection too. Not only has this type of cooperative got an outstanding economic use worldwide but its social importance to maintain the population in the countryside is indisputable.

All these deversing advantages result both from the special features characterizing cooperatives in general and agricultural cooperatives in particular. They may also be originated from the unique economic content of cooperative as well as from the special principles of cooperative law. It means that the regulation of agricultural cooperatives is supported by the general cooperative rules which correspond with the international cooperative principles.

Considering the mentioned facts above it is represented the main features of agricultural cooperatives by emphasizing their specific characteristics as well as highlighting the essence of international cooperative principles. The characteristics of agricultural cooperative regulations is presented in details. The development of agricultural cooperatives is also reviewed in general. Taking all of them into consideration the current Hungarian agricultural cooperative regulation is analysed in details followed by the suggestions referring to the Hungarian regulation regarding agricultural cooperatives.